

Uvodnik

O didaktični in pedagoški zapuščini prof. dr. Franceta Strmčnika

Tokratno tematsko številko *Sodobne pedagogike* posvečamo znanstveni dediščini zaslužnega profesorja Univerze v Ljubljani dr. Franceta Strmčnika, najvidnejšega teoretika slovenske didaktike druge polovice 20. stoletja, katerega prve obletnice smrti smo se spominjali zadnjega novembra. Njegovo znanstveno in strokovno delo je posegalo na raznolika področja pedagogike in didaktike: od šolske kazni do programiranega pouka in tehnologije v izobraževanju, problematike enotne osnovne šole in izobraževanja učiteljev do učne diferenciacije in individualizacije ter problemskega pouka. Avtorji prispevkov obravnavajo različne vidike Strmčnikove didaktične zapuščine in vplive na slovensko didaktično teorijo ter vzgojno-izobraževalno prakso tako na sistemski kot tudi na strokovni ravni. Pri obravnavi posameznih tematik izhajajo iz njegovih teoretičnih spoznanj in strokovnih pogledov ter stopajo z njim v dialog s perspektive sodobnega časa: prikažejo, kako se je izbrano didaktično področje razvijalo v desetletjih po tem, ko je prof. Strmčnik o njem pisal, v kolikšni meri so njegova znanstvena stališča in strokovna prizadevanja prestala preizkus časa, na kakšen način so se uveljavila v vzgojno-izobraževalnih sistemskih rešitvah, kolikšen je njihov potencial za razvoj v didaktični teoriji in praksi v prihodnje.

Prispevek **Zdenka Medveša** *Iskanje ravnovesja v vrtincu pedagoških teoretskih diskurzov* prikaže raziskovalno in pedagoško delo prof. Strmčnika na disciplinarnih poljih onkraj didaktike, in sicer na področju teorije vzgoje (z analizo šolske kazni in »vzgojnim poučevanjem«), zgodovine pedagogike, primerjalne pedagogike in teorije izobraževanja. S svojim razmislekom pa nas vodi tudi v širše paradigmatsko izhodišče Strmčnikovega pedagoškega mišljenja in pokaže, kako so se skozi čas dograjevala njegova temeljna teoretska izhodišča, vsebinsko utemeljena znotraj socialnokritične pedagoške paradigme, v delih po letu 2000 pa avtor ugotavlja vse bolj prepoznaven epistemološki obrat od historičnomaterialističnega diskurza k hermenevtiki. Članek zaključuje s poskusom opredelitve individualnega znanstvenega profila prof. Strmčnika, ki označujejo njegovo razumevanje poslanstva znanosti: naj ne bo suho objektivistična, temveč naj izpostavlja zlasti slabosti v teoriji, nazorih, razumevanju in pogledih, ki ogrožajo humanistično naravnost; naj bo angažirana za pravičnost in etično zavezana za pomoč vsakomur, posebej tistim, ki so zaradi kakršnih koli razlogov v družbi zapostavljeni; naj išče ravnovesje med nasprotji in preprečuje skrajnosti.

Didaktična načela so ena pomembnih tematik splošne didaktike, ki jo v svojem prispevku *Didaktična načela: most med raziskavami pouka in učiteljevim pedagoškim*

delovanjem obravnavata **Milena Valenčič Zuljan in Romina Plešec Gasparič** kot eno temeljnih smernic kakovostnega pouka. Predstavita Strmčnikovo klasifikacijo didaktičnih načel in se sprašujeta, v kolikšni meri so klasična didaktična načela, ki so nastala kot posplošitev izkušenj, usklajena s sodobnimi raziskavami pouka. Izsledki novjših empiričnih raziskav pouka, s katerimi si raziskovalci učenja in poučevanja prizadevajo odkriti značilnosti kakovostnega pouka in najti načine, kako znanstvena spoznanja prenesti v prakso, potrjujejo uveljavljena didaktična načela. Avtorici poudarjata učiteljevo upoštevanje didaktičnih načel pri načrtovanju, izvajanju in vrednotenju pouka in njihovo pomembno vlogo pri uvajanju pedagoških inovacij ter profesionalnem razvoju učiteljev, zato je pomembno seznanjanje z njimi in njihovo ponotranjanje že v procesu začetnega izobraževanja učiteljev.

V nadaljevanju prispevki obravnavajo zlasti pomen in vlogo učne diferenciacije in individualizacije, ki predstavlja verjetno največjo znanstveno in strokovno zapuščino prof. Strmčnika. **Damijan Štefanc** v svoji razpravi uvodoma predstavi ključne *konceptualne značilnosti individualizacije* kot didaktičnega načela, pri čemer opozori na povezanost individualizacije s premišljenimi sistemskimi ukrepi učne diferenciacije: prav ta povezanost individualizacije z diferenciacijo je, kot ugotavlja avtor, eden ključnih teoretskih in sistemskih prispevkov Franceta Strmčnika v slovenskem prostoru v zadnjih dveh desetletjih prejšnjega stoletja.

Omogočanje optimalnega razvoja ter zagotavljanje pravičnosti in enakih možnosti vsem raznolikim učencem pomeni poseben izziv vzgojno-izobraževalnim institucijam. Vprašanje definiranja nadarjenosti, odkrivanja nadarjenih učencev, izhodišča in načela dela z njimi obravnava **Jana Kalin** v prispevku »*Nadarjenost uspeva le tam, kjer je pričakovana, zaželena in kjer je deležna veliko pedagoške skrbi in podpore*«: *Pomen odkrivanja in dela z nadarjenimi učenci*. Zanimajo jo možnosti zagotavljanja spodbudnega okolja za razvoj in učenje nadarjenih učencev, njihov celostni razvoj ter možnosti zunanje, fleksibilne in notranje učne diferenciacije in individualizacije, v okviru katerih je razmisleke in rešitve za delo z nadarjenimi iskal tudi prof. Strmčnik že pred več kot tridesetimi leti.

Mašo Vidmar zanimata notranja učna diferenciacija in individualizacija kot didaktično načelo, ki je učitelju v podporo pri delu z učenci ob vstopu v osnovno šolo. Prispevek *Podpora učitelju pri notranji učni individualizaciji in diferenciaciji v prvem razredu osnovne šole ter spremljanju lastnega strokovnega dela: Preizkus temeljnih kompetentnosti otrok ob vstopu v šolo* odkriva vso pestrost zahteve po odkrivanju, spoštovanju in upoštevanju individualnih razlik med učenci za njihovo samostojno delo in optimalni razvoj. V prispevku predstavlja orodje, ki učitelju prvega razreda na začetku šolskega leta pomaga na sistematičen način pridobiti podatke o značilnostih učencev, ki jih poučuje, ter s tem olajša načrtovanje, izvedbo in evalvacijo določenih vidikov notranje individualizacije in diferenciacije.

Izzive na področju poučevanja francoščine kot drugega tujega jezika v osnovni šoli analizira **Meta Lah** v prispevku *Problematika poučevanja francoščine v slovenskih osnovnih šolah*. Predstavlja ugotovitve kvalitativne empirične raziskave, v kateri so ugotavljali, s kakšnimi težavami in omejitvami se srečujejo učitelji pri pouku tega jezika. Poleg organizacijskih vprašanj, vezanih na urnik, ter vprašanj motivacije učencev za izbiro francoščine kot obveznega ali neobveznega izbirnega predmeta

sta temeljni problem velikost in heterogenost učnih skupin. Avtorica obravnava predvsem poučevanje v heterogenih skupinah po starosti in ravni znanja jezika, ki nastanejo, ker imajo učenci vsako leto možnost vključevanja k pouku francoščine in izstopanja iz njega. Učitelje to postavlja pred zahtevno nalogo notranje učne diferenciacije in individualizacije, da bi lahko optimalno dosegli zastavljene cilje ter motivirali učence za vztrajanje pri pouku francoščine in tako ohranili učne skupine.

Pomembnost individualizacije pri delu z učenci s posebnimi potrebami izpostavlja **Darja Plavčak** v prispevku *Izbrani vidiki individualizacije kot občega načela: učni pripomočki, ponazorila in pomagala za učence s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, osebnostne lastnosti strokovnega delavca in timsko delo*. Individualizacijo pojasnjuje kot obče pedagoško načelo, ki ga je potrebno uveljavljati pri delu z vsemi učenci, pri učencih s posebnimi potrebami pa je upoštevanje njihovih sposobnosti, močnih in šibkih področij, interesov in potreb ter ustrezno oblikovanje individualiziranega programa bistveno izhodišče kakovostnega dela. Avtorica se osredotoča na vlogo učnih pripomočkov, ponazoril in pomagal za učence s primanjkljaji na posameznih področjih učenja, poleg ustreznega znanja strokovnih delavcev poudarja tudi pomen njihovih osebnostnih lastnosti in timskega dela za uresničevanje individualiziranega pristopa.

Na poseben način se je načelo učne individualizacije uresničevalo tudi s programiranim poukom, s katerim se je prof. Strmčnik poglobljeno ukvarjal že v 60. in 70. letih prejšnjega stoletja. V slovenskem prostoru je eden prvih, ki so postavljali temelje uporabi sodobne računalniško podprte tehnologije pri pouku in učenju, kakor ugotavlja **Matej Urbančič** v prispevku *Programirani pouk in učno oziroma poučevalno okolje*. Avtor nas vodi skozi koncept programiranega pouka in sodobnega pojmovanja učnega okolja, ki naj bi omogočalo samostojno učenje, raziskovanje ter spodbujalo problemsko naravnost pouka, ob čemer avtor izpostavlja temeljno vprašanje vloge učitelja v teh procesih.

Prispevki v tematski številki tako osvetljujejo nekatera temeljna področja, s katerimi se je znanstveno in pedagoško ukvarjal prof. Strmčnik. Njegov prispevek k pedagoški in didaktični teoriji ter k oblikovanju rešitev v vzgojno-izobraževalni praksi ostaja neprecenljiv.

Dr. Jana Kalin,
tematska sourednica

Dr. Damijan Štefanc,
glavni urednik